

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

ПРОЕКТ

СЪВРЕМЕНО СЪСТОЯНИЕ НА НЯКОИ ОТ ДИАЛЕКТИТЕ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Ръководител: Марина Петрова

старши учител по БЕЛ

Професионална гимназия по

електротехника и електроника – Пловдив

email:petrovamarina@abv.bg; тел.:0885632736

Участник: Ралица Бундова 10^A клас

Професионална гимназия по

електротехника и електроника – Пловдив

email:ralica_bundova@abv.bg тел.:0894986380

Участник: Асен Войводов 10^A клас

Професионална гимназия по

електротехника и електроника – Пловдив

email:enivoivodov@gmail.com тел.:0876818200

БАН – 2018 г.

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	3
ПЪРВА ГЛАВА. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЕЛО ЦАЛАПИЦА	6
1.1. Село Цалапица	7
1.2. Диалектни особености на североизточните балкански говори	8
1.3. Диалектни особености в говора на жителите на село Цалапица	9
1.3.1. Получени данни	9
1.3.2. Представяне на получените данни в таблици	10
1.3.3. Обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми в проценти	13
1.3.3.1. Фонетична норма	13
1.3.3.2. Граматична норма	14
1.3.3.3. Лексикална норма	14
1.3.4. Обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми по възрастови групи	14
1.4. Изводи	15
ВТОРА ГЛАВА. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЕЛО ЛЯСКОВО	16
2.1. Село Лясково (област Смолян)	17
2.2. Диалектни особености на среднорупските (родопски) говори	18
2.3. Диалектни особености в говора на жителите на село Лясково	19
2.3.1. Получени данни	19
2.3.2. Представяне на получените данни в таблици	21
2.3.3. Обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми в проценти	29
2.3.3.1. Фонетична норма	29
2.3.3.2. Граматична норма	33
2.3.3.3. Лексикална норма	33

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ”
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

2.3.4.	Обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми по възрастови групи	34
2.4.	Изводи	35
	ЗАКЛЮЧЕНИЕ	36
	БЕЛЕЖКИ	37
	ЛИТЕРАТУРА	37

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

УВОД

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ПРОЕКТА

Целта на Проект „Съвременно състояние на някои от диалектите в българския език“ е да се проучат до каква степен се пазят спецификите на народните говори в две от диалектните области на България – североизточните балкански говори с представителна извадка на носители от село Цалапица и среднорупските (родопски) говори с представителна извадка на носители от село Лясково (област Смолян). Изследването е ориентирано към речта на различни възрастови групи и е фиксирано към отчитането на отклоненията от книжовните норми на съвременния български език, както следва: фонетични особености и отклонения; граматични особености и отклонения; лексикални особености и отклонения. Хипотезата на изследователите е, че във връзка с по-високата образование, вътрешните миграционни и урбанизационни процеси, наситената информационна среда и рязката промяна на действителността, настъпила след внедряването на високоскоростните технологии – цифровизацията, компютързацията и интернет, в говора на по-младите представители от изследваните населени места ще се открият по-малко отклонения от книжовните норми, особено в областта на лексиката.

За изпълнението на целта изследователите си поставят следните задачи:

1. Да се направи проучване на изследвания регион – географско разположение и особености, брой жители, поминък, исторически ценности и личности.
2. Да се направи проучване на териториалния говор по Карта на диалектната делитба на българския език (БАН (колектив): II издание), Българска диалектология (Стойков: 2002), Учебник по български език за 8. клас (Бояджиев: 2000) и Учебник по български език за 9. клас (Димчев: 2002).
3. Да се подготвят Анкетни карти за аудио записи¹.
4. Да се направят аудио записи на речта на носителите на говора по възраст и конкретни въпроси².
5. Да се представят в писмена форма аудио записите, като речта се записва по модела на представените текстове на диалект в учебниците по български език за 8. клас и 9. клас (Бояджиев: 2000; Димчев: 2002).
6. Да се представят данните по отклоненията от книжовните норми в таблици.
7. Да се обобщят данните по отклоненията от книжовните норми в проценти.
8. Да се обобщят данните по отклоненията от книжовните норми по възрасти.
9. Да се направят изводи.
10. Да се изготви компютърна презентация по проекта³.
11. Да се оформи хартиен носител по проекта, представящ дейността на изследователите.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

АНОТАЦИЯ

Проектът „Съвременно състояние на някои от диалектите в българския език“ се състои от 37 страници без приложенията и съдържа увод, две глави, заключение, библиография и приложения.

В увода се представят целите и задачите на проекта и кратка анотация.

Първа глава представя диалектните особености на източнобългарските балкански говори на носителите от село Цаланица (област Пловдив), като главата е структурирана в четири раздела. В раздел 1.1. се представят географско-историческите факти за населеното място. В раздел 1.2. се представят особеностите на източнобългарските балкански говори по Карта на диалектната делитба на българския език (БАН (колектив) II издание), Българска диалектология (Стойков: 2002) и Учебник по български език за 8. клас (Бояджиев: 2000). В раздел 1.3. се представят диалектните особености в говора на жителите на село Цаланица. В подраздел 1.3.1. се представят писмените записи на автентичната реч на носителите на говора от четири възрастови групи (1 – 10 г.; 10 – 20 г.; 40 – 50 г. и 60 – 70 г.) с уточнението, че ще се следва модел на записване от учебниците по български език, посочени в библиографията. В подраздел 1.3.2. в табличен вид се представят данните по три от езиковите норми – фонетична, граматична, лексикална (Таблица 1. и Таблица 2.), онагледяващи получените данни. В подраздел 1.3.3. се представя обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми в проценти. В подраздел 1.3.4. се представя обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми по възрастови групи. В раздел 1.4. се представят изводите на автора на първа глава Ралица Бундова.

Втора глава представя диалектните особености среднорупските (родопски) говори на носителите от село Лясково (област Смолян), като главата е структурирана в четири раздела. В раздел 2.1. се представят географско-историческите факти за населеното място. В раздел 2.2. се представят особеностите на среднорупските (родопски) говори по Карта на диалектната делитба на българския език (БАН (колектив) II издание) и Българска диалектология (Стойков: 2002). В раздел 2.3. се представят диалектните особености в говора на жителите на село Лясково. В подраздел 2.3.1. се представят записите на автентичната реч на носителите на говора от четири възрастови групи (1 – 10 г.; 40 – 50 г.; 50 – 60 г. и 70 – 80 г.) с уточнението, че ще се следва модел на записване от учебниците по български език, посочени в библиографията. В подраздел 2.3.2. в табличен вид се представят данните по три езикови норми – фонетична, граматична, лексикална (Таблица 3. и Таблица 4.), онагледяващи получените данни. В подраздел 2.3.3. се представя обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми в проценти. В подраздел 2.3.4. се представя обобщение на получените данни по отклонения от езиковите норми по възрастови групи. В раздел 2.4. се представят изводите на автора на втора глава Асен Войводов.

Заключението представя етапите на работа от сформирането на екипа; определянето на целите и изработването на стратегия за постигането им; средствата и процеса на работа; затрудненията и позитивите от работата по проекта; посочени са и

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ”
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

възможностите за надграждане на настоящата разработка. Авторите изказват надеждата, че проектът им би могъл да има приноси в областта на диалектологията.

Библиографията е представена в две рубрики „Бележки“, в която се посочват електронните източници на информация, в които липсва авторство и „Литература“, в която се посочват използваните хартиени източници и електронните източници с конкретно авторство.

Приложенията са три, както следва: Приложение №1 съдържа попълнените анкетни карти; Приложение №2 съдържа аудио записите на изследваните групи; Приложение №3 съдържа компютърна презентация, представяща проекта.

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

ПЪРВА ГЛАВА. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЕЛО ЦАЛАПИЦА

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

1.1. СЕЛО ЦАЛАПИЦА

Село Цалапица се намира на 20 километра от град Пловдив, в сърцето на Горнотракийската низина (Коилов: 2017), Пловдивска област, община Родопи. Макар че през 1989 г. е обявено за най-голямото село в България, населението му към 31.12.2013 е 3989 човека⁴, което го прави най-голямото село около областния град. Цалапица заема стратегическа позиция спрямо инфраструктурата на страната ни, тъй като на север от нея е разположена автомагистрала „Тракия“, а други пътища я свързват със Стамболийски, Пловдив и Пазарджик. Почвите в селото са изключително плодородни и подходящи за отглеждане на зеленчуци и плодове⁵.

Има две легенди, свързани с произхода на името на село Цалапица. Първата от тях разказва, че когато през XII век кръстоносците настъпват от запад към Ерусалим, по пътя, наречен „Друма“, са предвождани от испански крал. С него пътува и бременната му съпруга, но заради състоянието ѝ е оставена в местността „Каламица“ заедно с голяма група телохранители и прислуга. На това място групата прекарва повече от две години и така се създава ново селище, което приема името на съпругата на краля Цалапица. Според другата легенда в землището на сегашното село е имало пет малки селца. Те си имали свои имена – Каламица, Ковачевица, Лазаревица, Сракет и Текеница. Когато започва турското нашествие, през тези малки селца минавал „Друма“ и по него се придвижвали войските, които грабели и безчинствали. Това принуждава населението да се разсели на по-безопасно място. Там, където е днес Цалапица, имало гъсти гори и овчарски колиби. При заселването на петте селца в едно новото име станало „Цела-петица“, което постепенно за благозвучие се променило на „Цалапица“. Учените приемат мнението на българския археолог Васил Миков, който счита, че името идва от местността „Каламица“ (от гръцки „каламос“ – тръстика) и постепенно се е трансформирало в „Цалапица“⁵ и (Коилов: 2017).

В землището на Цалапица се откриват следи от живот от преди създаването на българската държава – в местността Каламица са открити близо 50 тракийски надгробни могили. По време на Средновековието животът по тези земи продължава, а в османски документи от края на XV век името на селото е записано като Чепидже. Истинският подем на селото започва след Освобождението и то се развива като един от центровете на стопанския живот в областта (Коилов: 2017).

По-известни личности, свързани със село Цалапица, са Атанас Илиев – убит през 1918 г. поради участието му в борбата против Първата световна война; Атанас Генчев – учител в селото и основател на партийна организация, убит в затвора в Стара Загора след априлските събития от 1925 г.; Игнат Клечков – роден 1900 г., участник в Септемврийското въстание, убит впоследствие в землището на Цалапица през месец октомври 1923 г.; Тодор Ламбов – роден 1900 г., участник в Септемврийското въстание, убит в сражение край село Брестовица 1923 г. Сред съвременниците ни особени заслуги за село Цалапица имат Стефан Стойчев с книгата си „Село Цалапица – минало и настояще“; Тодор Динков с труда си „Из миналото на село Цалапица“; археологът Васил Миков с проучването си за името на селото; Красимир Коилов с изследването си „Местните имена в Цалапица – минало, настояще, бъдеще и традиции (Лингвокултурологичен преглед)“ и др.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

1.2. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЕВЕРОИЗТОЧНИТЕ
БЪЛГАРСКИ БАЛКАНСКИ ГОВОРИ

Според „Карта на диалектната делитба на българския език“ (БАН (колектив) II издание), Български език за 8. клас (Бояджиев: 2000), Българска диалектология (Стойков: 2002) говорът в село Цалапица е част от източните български говори и в частност на североизточните български балкански говори. Тези говори се характеризират с широки рефлексии на старобългарската ятова гласна **ѣ** като **`а** и **ѣ/ă** (**б`ал, бѣл**); неударените широки гласни **е, а, о** силно потъмняват и звучат като тесните гласни **и, ъ, у**; непроменливо **я** и гласна **а** след мека съгласна и след **ж, ч, ш, дж** се изговарят като **е** пред мека сричка; формите за бъдеще време се образуват с частици **ще, ше, ши, ша**; формите за женски род имат под ударение окончание **-ъ** вместо **-а**; съгласните се смекчават пред гласни **е** и **и** и др.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

1.3. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ В ГОВОРА НА ЖИТЕЛИТЕ НА СЕЛО ЦАЛАПИЦА

1.3.1. ПОЛУЧЕНИ ДАННИ

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 1 – 10 години

Въпрос 1.:

Със баба и дядо фс`еки д`ен// мама и тат`е са от` село Цалап`ица// тат`е е зем`ед`ел`ец// а мама// д`ецка уч`ит`елка.

Въпрос 2.:

Има щчупен`и джамов`е// парс`ирк`и// вътр`е има стар`и м`ебел`и// съшто и така има гол`ем`и дворов`е.

Въпрос 3.:

Нийе украсйавам`е ел`хата със// играчк`и// гирлйанд`и// ламп`ичк`и// на трап`езата н`и има// м`ис`ирка// бан`ица// сърм`ичк`и// поср`ештам`е л`и гост`и// да.

Въпрос № 4: – липсва отговор

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 10 – 20 години

Въпрос 1.: липсва отговор

Въпрос 2.:

Стари`т`е къшт`и фъф нашту село// те са направ`ен`и една час от тйах са направ`ен`и от к`ирп`ич// това йе слама// смес`ена със пръс// койато се печ`е// и йе кату// става кату тухла// къштит`е са на ед`ин еташ// и фъф тйах има// от дв`е до п`ет стаи.

Въпрос № 3.:

Кол`ида празнувам със семейството// като украсйавам`е със децата йелхата// а за Коледа// печеме кол`една пуйка// кол`едн`и слатк`и// и опаковам`е подаръц`ит`е// които ги слагам`е оддолу под йелхата// имам`е съшто и гости// които на връх Колида// си разменяме// пударъц`и.

Въпрос № 4: липсва отговор

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 40 – 50 години

Въпрос № 1.: липсва отговор

Въпрос № 2.:

Въф с`ело Цалап`ица// пред`и много год`ин`и двайс`е трийс`е// имаш`е многу стар`и къшт`и// ин`ит`е бйаха на ид`ин еташ// направ`ен`и от к`ирп`ич`и// със пръс// умазан`и долу подов`ит`е// а имаше и двуетажн`и къшт`и// вътр`е въф сам`ит`е стаи// нйамаш`е мифк`и// нйамаш`е бан`и// хората се м`ийеха одделно// отвън// имаш`е и гол`еми помештен`ийа// коиту се наричаха л`инуиц`и// съшто така и тирас`и// които се наричаха суздурм`и// а и гол`ем`и дворов`е// двора беше два декара двор// той б`еш`е засйат със цар`ев`иц`и// не се използваха так`ива зеленчуц`и и да се гл`едат и град`ин`и// само цар`ев`иц`и// ж`итн`и култур`и.

Въпрос № 3.:

Така// Кол`еда е голйам христийанск`и празн`ик// н`ийе гу празнувам`е цйалото семейство// събирам`е се// украсйавам`е йелхата// прав`им новогод`ишна бан`ица// прав`им новогод`ишна п`ит`ка// със късм`ет`и// бан`ица с късм`ет`и// пич`ем ина м`исирка// торта вз`имам`е за д`ицата// съб`ирам`е са фсичк`и около трапезата и йе многу весе`лу// детсата си играйат// н`и`е гол`ем`ит`е с`и говор`им.

Въпрос № 4: липсва отговор

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 60 – 70 години

Въпрос № 1.: липсва отговор

Въпрос №2.:

Ем`и// къшт`ит`е изгл`еждат// пов`еч`ето са на два йетажа// два етажа със гредорет// и тр`и стайи// салон// и това е// дворов`е има// те са доста гол`емк`и// и тва е// град`ин`и имам`е// имам`е др`фч`ета// прасков`и// сл`ив`и// круш`и// това е// какво друго да е.

Въпрос №3.:

Еми на Кол`еда е// то е сем`еен празн`ик// украсявам`е// йелхичка си слагам`е// грилйанд`и// слагам`е на прозорцит`е такова// звезд`ичк`и// и// така// приготв`ям`е бан`иц`и// пуйк`и пич`ем// със з`ел`е// бан`ица// да бан`ица// баклава// и това йе// вино// рак`ийка// салатка прав`им// гост`и// да// идват дъштер`я ми със зета// внуц`ит`е// подаръц`и нали см`е приготв`ил`и за фс`ичк`и.

Въпрос № 4: липсва отговор

1.3.2. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ ДАННИ В ТАБЛИЦИ

ТАБЛИЦА 1.

1. ФОНЕТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ	
1.1. Замяна на звукове	
1.1.1. 1 – 10 г.	не се открива
1.1.2. 10 – 20 г.	е с и: Кол`ида (Коледа) о с у: нашту (нашето), кату (като), пударъц`и (подаръци) в с ф: ф`ф
1.1.3. 40 – 50 г.	е с а: са (се) е с и: ид`ин (един), подов`ит`е (подовете), тирас`и (тераси), пич`ем (печем), ина (една), д`ицата (децата) о с у: многу (много), умазан`и (омазани), коиту (които), гу (го), многу (много), вес`елу (весело)
1.1.4. 60 – 70 г.	а с е: ем`и (ами) е с и: пич`ем (печем)
1.2. Изпускане на звукове и срички	
1.2.1. 1 – 10 г.	не се открива
1.2.2. 10 – 20 г.	е: нашту (нашето)
1.2.3. 40 – 50 г.	д: ин`ит`е (едните), ина (една)
1.2.4. 60 – 70 г.	не се открива
1.3. Смекчаване на съгласни пред гласни	
1.3.1. 1 – 10 г.	пред е: фс`еки, д`ен, тат`е, зем`ед`ел`ец, д`етска, уч`ит`елка, джамов`е, вътр`е, м`ебел`и, гол`ем`и дворов`е, украсявам`е, трап`езата, поср`ещам`е пред и: Цалап`ица, уч`ит`елка, счупен`и, парс`ирк`и, стар`и м`ебел`и, гол`ем`и, играчк`и, гирлйанд`и, н`и има, м`ис`ирка,

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

	бан`ица, сърм`ичк`и, л`и, гост`и
1.3.2. 10 – 20 г.	пред е: стар`ит`е, направ`ен`и, смес`ена, печ`е, къштит`е, дв`е, п`ет, украсйавам`е, кол`една, кол`едн`и, опаковам`е, подаръц`ит`е, слагам`е, имам`е пред и: стар`ит`е, къшт`и, направ`ен`и, к`ирп`ич, Кол`ида, кол`едн`и, слатк`и, подаръц`ит`е, пударъц`и
1.3.3. 40 – 50 г.	пред е: двайс`е, трийс`е, имаш`е, ин`ит`е, направ`ен`и, подов`ит`е, сам`ит`е нйамаш`е имаш`е, гол`еми дворов`е б`еш`е, цар`ев`иц`и, гл`едат, цар`ев`иц`и ж`итн`и култур`и, Кол`еда, празнувам`е, събирам`е, украсйавам`е, пич`ем, вз`имам`е, съб`ирам`е, вес`елу, н`и`е, гол`ем`ит`е пред и: Цалап`ица, пред`и, год`ин`и, стар`и, къшт`и, ин`ит`е, ид`ин, направ`ен`и, к`ирп`ич`и, умазан`и, подов`ит`е, двуетажн`и, къшт`и, сам`ит`е, мифк`и, бан`и, помештен`ийа, л`инуиц`и, тирас`и, нар`ичаха, суздурм`и, гол`ем`и, цар`ев`иц`и, так`ива, зеленчуц`и, град`ин`и, цар`ев`иц`и, ж`итн`и, култур`и, християнск`и, празн`ик, н`ийе, прав`им, новогодишна, бан`ица, п`ит`ка, късм`ет`и, м`исирка, вз`имам`е, д`ицата, съб`ирам`е, фсичк`и, н`ийе, гол`ем`ит`е, с`и, говор`им
1.3.4. 60 – 70 г.	пред е: изгл`еждат, пов`еч`ето, дворов`е, гол`емк`и, имам`е, дръфч`ета, Кол`еда, сем`еен, украсйавам`е, прозорцит`е, приготвйам`е, пич`ем, з`ел`е, внуц`ит`е, см`е пред и: ем`и, къшт`ит`е, тр`и, гол`емк`и, град`ин`и, прасков`и, сл`ив`и, круш`и, празн`ик, грилийнд`и, звезд`ичк`и, бан`иц`и, рак`ийка, прав`им, гост`и, внуц`ит`е, подаръц`и, приготв`ил`и, фс`ичк`и
1.4. Вмятане на й пред гласни	
1.4.1. 11 – 10 г.	не се открива
1.4.2. 10 – 20 г.	пред гласна е в началото на думата: йе (е), йелхата (елхата)
1.4.3. 40 – 50 г.	пред гласна е в началото на думата: йелхата (елхата), йе (е) пред гласна е в средисловие: н`ийе
1.4.4. 60 – 70 г.	пред гласна е в началото на думата: йетажа (етажа), йелхичка (елхичка), йе (е)
1.5. Удвояване на предлози в и с	
1.5.1. 1 – 10 г.	с: със баба, със играчк`и
1.5.2. 10 – 20 г.	в: фъф нашту село, фъф тйах има с: със пръс, със децата
1.5.3. 40 – 50 г.	в: въф с`ело, въф сам`ит`е с: със пръс, със цар`ев`иц`и, със късм`ет`и
1.5.4. 60 – 70 г.	с: със гредорет
1.6. Смекчаване на съгласни в краесловие	
1.6.1. 1 – 10 г.	т: от`
1.6.2. 10 – 20 г.	не се открива
1.6.3. 40 – 50 г.	не се открива

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

1.6.4. 60 – 70 г.	не се открива
2. ГРАМАТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ	
2.1. Прибавяне на гласна е в I лице мн.ч. при глаголи от I спр.	
2.1.1. 1 – 10 г.	не се открива
2.1.2. 10 – 20 г.	печеме
2.1.3. 40 – 50 г.	не се открива
2.1.4. 60 – 70 г.	не се открива
2.2. Нарушение в членната форма за м.р. ед.ч. -я	
2.2.1. 1 – 10 г.	не се открива
2.2.2. 10 – 20 г.	не се открива
2.2.3. 40 – 50 г.	не се открива
2.2.4. 60 – 70 г.	дъщеря ми със зета (дъщеря ми със зетя)
3. ЛЕКСИКАЛНИ ОТКЛОНЕНИЯ	
3.1. Употреба на диалектни думи и изрази	
3.1.1. 1 – 10 г.	трапеза (предпочетена пред <i>маса</i>) джамов`е (стъкла/прозорци) парс`ирк`и (врати) м`ис`ирка (пуйка)
3.1.2. 10 – 20 г.	к`ирп`ич (правоъгълно блокче, направено от жълта глина, слама и вода и изпечено на слънце, което в миналото е служело за строителен материал)
3.1.3. 40 – 50 г.	к`ирп`ич`и (правоъгълно блокче, направено от жълта глина, слама и вода и изпечено на слънце, което в миналото е служело за строителен материал) л`инуиц`и (голяма стая с огнище) суздурм`и (по речник <i>сундурма</i> – тераса) трапезата (предпочетена пред <i>масата</i>) м`исирка (пуйка)
3.1.4. 60 – 70 г.	не се открива

ТАБЛИЦА 2.

1. ФОНЕТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ				
1.1. Замяна на звукове	1 – 10 г.	10 – 20 г.	40 – 50 г.	60 – 70 г.
<i>а се</i>	-	-	-	+
<i>е са</i>	-	-	+	-
<i>е си</i>	-	+	+	+
<i>о су</i>	-	+	+	-
<i>в с ф</i>	-	+	-	-

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

1.2. Изпускане на звукове и срички				
<i>ð</i>	-	-	+	-
<i>e</i>	-	+	-	-
1.3. Смекчаване на съгласни пред				
<i>e</i>	+	+	+	+
<i>и</i>	+	+	+	+
1.4. Вмятане на <i>й</i> пред гласни в началото на думата				
<i>e</i>	-	+	+	+
1.5. Вмятане на <i>й</i> пред гласни в средата на думата				
<i>e</i>	-	-	+	-
1.6. Удвояване на предлози <i>в</i> и <i>с</i>				
<i>в</i>	-	+	+	-
<i>с</i>	+	+	+	+
1.7. Смекчаване на съгласни в краесловие				
<i>т</i>	+	-	-	-
2. ГРАМАТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ				
2.1. Прибавяне на гласна <i>e</i> в 1 лице мн.ч. при глагол от II спр.	-	+	-	-
2.2. Нарушение в членната форма за м.р. ед.ч. -я	-	-	-	+
3. ЛЕКСИКАЛНИ ОТКЛОНЕНИЯ				
3.1. Употреба на диалектни думи и изрази	+	+	+	-

1.3.3. ОБОБЩЕНИЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ ДАННИ ПО ОТКЛОНЕНИЯ ОТ ЕЗИКОВИТЕ НОРМИ В ПРОЦЕНТИ

1.3.3.1. ФОНЕТИЧНА НОРМА

По отношение на замяната на звукове:

- При 75% от изследваните носители се наблюдава замяна на гласна *e* с гласна *и*. Само при един от представителите на териториалния говор във възрастова група 1 – 10 години не се наблюдава такава замяна.
- При 50% от изследваните носители се наблюдава замяна на гласна *o* с гласна *y* в началото, средата или края на думата в неударена позиция. Във възрастови групи 1 – 10 и 60 – 70 години не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% възрастова група 60 – 70 години от изследваните носители се наблюдава замяна на гласна *e* с гласна *a*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% възрастова група 10 – 20 години от изследваните носители се наблюдава замяна на звучна съгласна *в* със съответната беззвучна *ф*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.

По отношение на изпускане на звукове и срички:

- Само при 25% възрастова група 40 – 50 години от изследваните носители се наблюдава изпускане на съгласна *ð*, и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такава отклонение.

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

- Само при 25% възрастова група 10 – 20 години от изследваните носители се наблюдава изпускане на гласна *e*, и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на смекчаване на съгласни звукове пред гласни:

- При 100% от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласните звукове пред гласна *e* без значение на позицията в думата.
- При 100% от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласните звукове пред гласна *и* без значение на позицията в думата.

По отношение на вмятане на *й* пред гласни в началото на думата:

- При 75% от изследваните носители се наблюдава вмятане на *й* пред гласна *e* в началото на думата. Само при един от представителите на териториалния говор във възрастова група 1 – 10 години не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на вмятане на *й* пред гласни в средата на думата:

- Само при 25% възрастова група 40 – 50 години от изследваните носители се наблюдава вмятане на *й* пред гласна *e* в средата на думата. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на удвояване на предлози *в* и *с*:

- При 50% от изследваните носители се наблюдава удвояване на предлог *в*.
- При 100% от изследваните носители се наблюдава удвояване на предлог *с*.

По отношение на смекчаване на съгласни в краесловие:

- Само при 25% възрастова група 10 – 20 години от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна *т* в краесловие, и то само еднократно. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

1.3.3.2. ГРАМАТИЧНА НОРМА

По отношение на прибавяне на гласна *e* в 1 лице мн. ч. при глаголи от I и II спр.:

- Само при 25% възрастова група 10 – 20 години от изследваните носители се наблюдава прибавяне на гласна *e* в I лице мн. ч. при глагол от II спр., и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение членната форма за м.р. ед. ч. –*я*:

- Само при 25% възрастова група 60 – 70 години от изследваните носители се наблюдава употреба на твърда членна морфема *a* на мястото на мека членна морфема *я*, и то само в една лексема – *зет(a)*. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

1.3.3.3. ЛЕКСИКАЛНА НОРМА

По отношение на употребата на диалектни думи и изрази:

- При 75% от изследваните носители се наблюдава употреба на диалектни и остарели думи и изрази. Само при един от представителите на териториалния говор във възрастова група 60 – 70 години не се наблюдава такова употреба.

1.3.4. ОБОБЩЕНИЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ ДАННИ ПО ОТКЛОНЕНИЯ ОТ ЕЗИКОВИТЕ НОРМИ ПО ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ

В речта на възрастова група 1 – 10 години нарушенията на нормите са най-малко, като най-отчетливо е смекчаването на съгласни в позиция пред гласни *e* и *и*, но не се наблюдават редукции на гласни *e* и *o* и вмятане на *й* пред гласна *e* в началото на думата; липсват отклонения от граматичната норма; употребени са някои остарели и диалектни думи.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

В речта на възрастова група **10 – 20** години нарушенията на нормите са най-много, като най-отчетливо е смекчаването на съгласни в позиция пред гласни **е** и **и**, редукция на гласни **е** и **о**, вмятане на **й** пред гласна **е** в началото на думата и удвояване на предлози **в** и **с**; наблюдава се отклонение от граматичната норма – прибавяне на гласна **е** в 1 лице мн.ч. на глагол от II спрежение; употребени са някои остарели и диалектни думи.

В речта на възрастова група **40 – 50** години нарушенията на нормите са сравнително много, като най-отчетливо е смекчаването на съгласни в позиция пред гласни **е** и **и**, редукция на гласни **е** и **о**, вмятане на **й** пред гласна **е** в началото и средата на думата и удвояване на предлози **в** и **с**; липсват отклонения от граматичната норма; употребени са някои остарели и диалектни думи като изследваният носител посочва част от тях като вече излезли от употреба.

В речта на възрастова група **60 – 70** години нарушенията на нормите са сравнително малко, като най-отчетливо е смекчаването на съгласни в позиция пред гласни **е** и **и**, вмятане на **й** пред гласна **е** в началото на думата и удвояването на предлог **с**; наблюдава се единично отклонение от граматичната норма – замяна на мека членна морфема с твърда; не са употребени остарели и диалектни думи.

1.4. ИЗВОДИ

Въз основа на направеното проучване и анализа на получените данни може до голяма степен да се твърди, че териториалният говор на село Цалапица има следните характерни особености:

- 1.4.1. Фонетични:** говорът е с меко звучене, тъй като съгласните звукове в позиция пред гласни **е** и **и** винаги биват смекчавани, а към гласна **е** в началото на думата редовно се вмята **й**. Гласна **е** редовно бива заменяна от гласна **и**, понякога и в ударена позиция, открива се силна редукция на широка гласна **о**, която бива заменяна от гласна **у** в неударена позиция.
- 1.4.2. Граматични:** в изследвания материал липсват данни за постоянни нарушения.
- 1.4.3. Лексикални:** в речта на носителите на говора се откриват някои остарели и диалектни думи и изрази.

Особеностите на диалекта на жителите на село Цалапица съвпадат с особеностите на ареала и макар че в речта на някои от изследваните представители се откриват и други отклонения от книжовната норма, тъй като те са единични прояви, не могат да се приемат като характеристика на териториалния говор. Направената хипотеза, че в речта на по-младото поколение ще се наблюдават по-малко отклонения от книжовната норма не се потвърди, защото, макар че във възрастова група 1 – 10 години нарушенията са най-малко, в следващата група 10 – 20 години са най-много. Това показва, че независимо от образованието и информационната среда характерните белези на териториалния говор са изключително устойчиви и няма тенденция за изгубването (изчезването) им. Най-застрашени от отмиране са остарелите и диалектните думи особено за денотати, които липсват или са заменени/трансформирани в съвременността.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

ВТОРА ГЛАВА. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЕЛО ЛЯСКОВО

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

2.1. СЕЛО ЛЯСКОВО (ОБЛАСТ СМОЛЯН)

Село Лясково е разположено в Южен Централен планов регион на България – община Девин, област Смолян. Селото се намира на 1301 м надморска височина. Населението наброява около 1063 жители. Лясково е разположено в Западните Родопи, в тясна планинска клисура на река Лясковска. От всички страни е обградено от високи хребети. Климатът се характеризира с по-ниски летни температури и по-обилни валежи, а снежната покривка се задържа продължително.^{4, 6} Районът на селото е със съхранена природа – богат растителен и животински свят, заобиколено е от вековни смърчови и борови гори. В по-ниските части преобладават широколистни гори, съставени от бук и дъб и големи храстови масиви от леска, откъдето произлиза и името на селото. Горите са богати на боровинки, ягоди, малини, гъби и билки. Разнообразието от животински видове благоприятства развитието на ловен туризъм.

Името Лясково носят още пет български села (в областите Бургас, Добрич, Кърджали, Стара Загора, Пловдив). Лясково е съществувало още през тракийско и римско време. За това свидетелстват останките от тракийски селищни могили и намерените керамични съдове и монети, датиращи от V век пр.н.е. Селото е много живописно с красивите си бели къщи, някои от които са над 100-годишни и са съхранили белезите на традиционната родопска архитектура. Старата воденица и римските мостове, построени над реката, напомнят и носят духа на древната история и богатото минало. Запазени са и се практикуват традиционни родопски занаяти като кацарство, самарджийство, железароковачество, декоративна дърворезба, ръчно тъкане на халища, козаци, торби, изработката на бродирани терлици и др. Автентичният фолклор – песенно творчество, обичаи, празници и носии впечатляват със своята оригиналност и самобитност. Според османски списък от 8 ноември 1635 година на селищата и немюсюлманските семейства в тях, предвид облагането им с джизие (или харач /харадж/ – паричен данък в мюсюлманските страни, който бил събиран от немюсюлманското население), броят на немюсюлманските семейства в Лясково и Настан е общо 17. През 1872 година в селото има 80 къщи. От 1878 до 1886 година то попада в Тъмръшката република (или Помашка република – опит за обособяване на помашите от родопската област Тъмръш, просъществувал от 1879 до 1886 година). През 1920 година в селото живеят 790 души, през 1946 – 1049 души, а през 1965 – 1252 души.⁴ Почти всички от жителите му са запазили българските си имена, които са приели по време на многократно проведените „Възродителни процеси“.

Местностите около селото изобилстват от природни, археологически и културни забележителности. Такива са скалните масиви „Момин камък“, „Кюра Мара“, местността „Настанета“ и двете успоредни пещери в местността „Читал улук“. На 16 км от селото се намират връх Персенк и неговите четири по-малки братя Персенци. Природната даденост „Глухите камъни“ е единствен долмен (ранно каменно погребение), и отстои на 6 км от селището. В местността „Бодотина“ има останки от куполни тракийски гробници, а при „Кулата“ има запазени основи на християнски храм. В местността „Бърце“ има останки от тракийски гробища⁶.

Привлекателно с древната си история, съхранени традиции, прочуто родопско гостоприемство и изключителни природни дадености, през последните години село Лясково се развива като туристическо селище и посреща постоянно нарастващ брой туристи и гости⁷. В Лясково функционира едно основно училище и читалище „Просвета“. Традиционният селски събор се провежда през август всяка година. За село Лясково пише изследователят Любомир Милетич в „Разорението на тракийските българи през 1913 година“⁷.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

2.2. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ НА СРЕДНОРУПСКИТЕ (РОДОПСКИ) ГОВОРИ

Според „Карта на диалектната делитба на българския език“ (БАН (колектив) II издание) и „Българска диалектология“ (Стойков: 2002) говорът в село Лясково (област Смолян) е част от югоизточните български говори и в частност на среднорупските (родопски) говори. „Независимо от силното диалектно членене, дължащо се на разнообразния релеф и на сложната историческа съдба – насилствени масови ислямизирания – всички те имат общи особености (...): голямо количество меки съгласни, в това число и меки шушкави (*ж*, *ч*, *ш*); запазена беззвучна съгласна *х* (*h*); лабиализация на *и* в *у*; отчетното ударение, множество съхранени падежни облици; окончание *-ъх* вместо *-ох* в 1 л. ед.ч. мин.св.вр.; умалителни форми при имената; повторителни глаголи с наставка *-ицам* (...) Среднорупските (родопски) говори се простират в Родопите. Запазили са архаични и самобитни особености (...) В сравнение с другите български говори количеството съхранени стари падежни форми тук е най-голямо“ (БАН (колектив) II издание). Вместо стб. **ѣ** се изговаря само *'a* (*голàм*, *гол'àми*, *л'àто*, *л'àтен*) или *ê* (*голèм*, *голèми*, *лèто*, *лèтен*), т.е. това са говори с н е п р е г л а с е н ятов изговор (Стойков: 2002).

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

2.3. ДИАЛЕКТНИ ОСОБЕНОСТИ В ГОВОРА НА ЖИТЕЛИТЕ НА СЕЛО ЛЯСКОВО (ОБЛАСТ СМОЛЯН)

2.3.1. ПОЛУЧЕНИ ДАННИ

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 1 – 10 години

Въпрос 1.:

Мойто семейство е четиричл`енно// йа// бат`от// мамата и тат`от// мамата рабта е въвф// хот`ел// камирийерка// а тат`от// като строит`ел// въвф фирмата Штрабак// бабата и дйадтото// т`е са с`ъ// пенсион`ер`ъ// вземат` пенция// бат`от йе по голйам от мен`е// ий в друг грат.

Въпрос 2.:

Въвф с`елото има по малко стар`и къшти// т`е са паднал`и// и са от каминйе// от каминйе.

Въпрос 3.:

Колида// празнувам`е// сс симейството// с`бираме са на масата// а// празнувам`е// украсйаваме йелха// къштата украсйавам`е с гирлийанд`и// под йелхата слагам подарьц`и// понякога посрештами и гост`е// по рйадко вървиме и нийе на гост`е// със бат`от// понйакога прайме игри// и от сйа.

Въпрос №4.:

Ага бйай матко// м`ен`е ма бйеше стра да пътувам// и га пътуваш`е// винаг`и бйаа уплаш`ен// ил`и пък га нйако от мойто семейство пътуваш`е// и йа са крийеше под уд`елата и под йурган`ит`е// и йа са бйаа стрес`ирал йац`е// и тогава ми лейаа куршум// и от там сичко им мина// и оттогава пов`еч`е пътувам// и по мног галйам оттога да пътувам// и това йе.

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 30 – 40 години

Въпрос 1.:

Мойта баба и дйадо с`е казваха Роф`е и М`ехм`ет`// но кугату см`енйаха им`ената// тугава с`е казваха// Румйана и М`ит`ко// башта м`и са казваш`е Роман// а майка м`и Атанаска// но// с`и// умрйаха многу млад`и// н`и са наравх многу на тйах// останах кату// останах с`ирач`е// а// бйахм`е многу обичану многу сплотену с`ем`ейство// т`е работ`еха кату въвф апекату// като бйаха зв`еновот// и вод`еха зв`ено// бйаха бр`игад`ир`и и вод`еха зв`ено тогава// а бйаха многу довол`н`и// от` ж`ивота тогава// казваха ч`и// нйама нйшто общо със сегашн`ийа ж`ивот// мож`е б`и да йе б`ило по трудно и по такова// но// по тешко ма са имал`и разб`ират`ел`ство// имал`и са подкр`епа// имал`и са дов`ер`ийе// сйа гу нйама тва н`ешту.

Въпрос 2.:

Старт`е къшт`и въвф с`елу устанаха// малку// сйа в`еч`е йма по нов`и// но с`и спомнйам на прабаба м`и къштата// та// бйаш`е със т`икл`и// с кам`ен`е// кат флезнаайм`е вьтр`е// б`еш`е многу хубаву// такова// имаш`е оджалък// тва йе къд`ет` огъна са пал`еш`е// нйамаш`е ток// нйамаш`е вода// имаш`е едно кор`иту// и там с`и нал`ивахм`е вода да са мийем// имаш`е едн`и наров`е// на тйах спахм`е// имаш`е една софра// на з`емйата// там са ред`ихм`е фс`ичк`и// и н`и б`еш`е многу// пр`ийатно// многу вкусну// с`ийа гу нйама тва н`ешту// с`ийа с`ек`и гл`еда да з`ем`е от друг`ийа// и гу нйама в`еч`е тва.

Въпрос 3.:

На Кол`идата са съб`ирам`е с`ичк`и// цалата рода// ам// прайм`е пържол`к`и// кол`им`е прас`енца// украсйавам`е със йелха// герлийанд`и// поср`ештам`и многу гост`и// ама Кол`еда с` йе вс`е ага са съб`ер`еш със с`ем`ейството// със родата// вс`ек`и д`ен` йе Кол`ида тогаа.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

Въпрос №4.:

Ага бйай матку// и мойт`е род`ит`ел`и// нал`и бйаха там// бйаа във ап`екату// и т`е ма оставйаха само във кьшт`и// и като мум`ич`е// трийава да свършам сичку// да измйа ч`ин`ийт`е// да сготвйам// да изч`истйа// в`еч`ерта кат дойдат т`е// сичку да йе добр`е убач`е// малка съм б`ила// и на мен`е м`и са игра`еш`е йаце със прият`елки// и сутр`ин станам ран`ичку// фана та опрайа с`ичку// зготвйам// такова// обач`е те пред`и да търнат// м`и оставйат йад`ин`и// и м`и казват а сваа да са изд`е пр`из д`енйа// штот от`и йя бйаш`е йат`ц`е слаб`ичко// и т`е идат на работа// и йа оправйам за йед`ин час сичку// и сготвйам нйашту// и оттам изл`изъм със пр`ийат`елк`ит`е да играм// и цйал д`ен` игра игра игра// и в`еч`ер// а га да с дойдат// а т`е с`и идвадаа към п`ет` чась// и йаз са пр`иб`ираш`е във ч`ет`ир`и и половина// и взъмам сичкут йад`ен`е д`ет м`и са остав`ил`и за п`рез д`енйа да йам// и вър`им ем`гу фърл`им на куч`етата там във град`ината// да ги издът// и те са пр`иб`ерът и в`икат// м`и йад`е л`и// йа в`икам// йадоу йадоу// а добр`е// добр`е// т`и с`и изйалу с`ичку.

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 60 – 70 години

Въпрос 1.:

Наш`ту с`ем`ейству// са състоялу от ч`етр`ичл`енну с`ем`ейст`во// майка м`и// башта м`и// и имам`и и два// бл`изнакь// имам`и и два бл`изнакь// поч`инал`и съ// умрйахь с`и// жив`ейхм`е фьф ина кьшта// двуйетажна// със камън`и// със т`икл`и покр`ит`и// и оттук нататък// със камън`е б`еш`е// йа ткь съм запомн`ила// и тугава станах по гулйама// на ос`емнайс`е гуд`ин`и// и почна башта м`и// да ма кара с увц`ет`е// със крав`ит`е да пас`ем`е// и тогава са умъж`их// родих дв`е д`еца// мъско и ж`енску// почнаха уч`ил`ишт`ету// уж`ен`иха са// и разн`есоха са// и н`ийе устанахм`е с дйадто сам сам`ичк`и.

Въпрос 2.:

Пък нашт`е стар`и кьшт`и във селоту бйаха със ч`итов`е// със дьск`и// със т`икл`и покр`ит`и// и така см`е ж`ивйал`и// така см`е пр`еп`итавал`и.

Въпрос 3.: липсва отговор

Въпрос №4.:

Изн`имогвахм`е// нйамахм`е пар`и// по това вр`ем`е// башта м`и ма оставйаш`е със овц`ет`е да паса// па тоу ход`еш`е да търс`и злату// със ш`ипков`и прьчк`и// търс`и злату// търс`и// н`ишту нйама// и па с`и дойд`е праз`ен`.

ВЪЗРАСТОВА ГРУПА 70 – 80 години

Въпрос 1.:

Еми// как да започна// йаз йе прот`екъл във трудност`и// във мъч`ен`ийе// тогава б`еш`е частно вр`ем`е// а посл`е дойд`е т`екезйес`е стана// то стана пид`ес`е и// п`ета// п`ид`ес`е и ш`еста гуд`ина тука// имайм`е увц`е// продаам`е увц`ет`е// в Карлуково// оградийм`е на нова см`етка кьштата// кьштата м`и б`еш`е със чи`т`// със дьск`и// йе так`ива а мамо имаш`е// а б`е// д`ива работа// кога уградийм`е кьштата// и оттам// башта м`и ма караш`е да карам кора сас магар`етата// и йа оттам избйагах// да уч`им// ут`идох във строит`ел`нийа т`ехн`икум`// зап`исах са// почна уч`ил`ишт`ето// той дойд`е да в`ид`е как йе// върва// дал`и имам добър успех тва онова// ий курсовата му каза ч`е сам добър уч`ен`ик`// и той пов`еч`е ни ма// вз`е да са радва// и ут`ид`и с`и// и оттам посл`е// н`и ма бара в`ек`е// друго ко да кажа// ами труд`ен` ж`ивот` беш`е// навр`ем`ету.

Въпрос 2.:

Те сичк`и беха почт`и със от дърва// дърв`ета и ч`итов`е// чит` знаеш` го ко знач`и// чит` йе със пл`ет`// запл`ет`ени// и посл`е хвърл`ена гл`ина// и замазан`и// нийе йе// такова// от камън`и ниту ут тухл`и// т`е са бил`и так`ива// вр`ем`ената// фсичку с ч`ит`//

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

нйе ай това йе //куту// един` вид` куту// д`ив`и// пл`ем`ена см`е бил`и// тогаа ж`ивота йе б`ило такъф// на кол`иб`ит`е са б`ил`и// посл`е образуват селуту// гледал`и къд`е има р`ика// да устройат там вод`ин`иц`и// да мелйат// ей так`ива работ`и.

Въпрос 3.: липсва отговор

Въпрос №4.:

Сл`ет тува пак// зам`инах за шофйор`// на ч`ес` издръшк`и и там завърш`их// сл`ет това// па утидух за стругар// и там завърш`их// в Габрову така ч`е// ми йе м`инало се въф трудност`и ж`ивота// ма тйе беа и вр`ем`ената так`иа// друго какво да кажа// н`е йе// л`есну// куп`их сл`ед това къштата// чичо м`и зам`ина за Първ`ене`ц`// йа куп`их тайа къшта// пост`еп`енно са устро`ихм`е със// жената// и това йе// друго нйама к`во да кажа.

2.3.2. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ ДАННИ В ТАБЛИЦИ

ТАБЛИЦА 3.

I. ФОНЕТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ	
1. Замяна на звукове	
1.1. 1 – 10 г.	<p>е с а: са (се); ма (ме)</p> <p>е с и: ий (й е); Колида (Коледа); симействот (семејството); слагами (слагаме); посрештами (посрещаме)</p> <p>е с й: мойто (моето)</p> <p>и с е: гост`е (гости)</p> <p>и с ъ: с`ъ (си)</p> <p>о с у: уд`елата (одейалата)</p> <p>с с ц: пецсйа (пенсийа)</p> <p>х с а: бйаа (бйах); лейаа (лйаха)</p> <p>х с й: бйай (бйах)</p> <p>ъ с и: каминйе (камъни)</p> <p>я (йа) с й+е (йе): уд`елата (одейалата); лейаа (лйаха)</p>
1.2. 30 – 40 г.	<p>а с ъ: изл`изъм (излизам); часъ (часа) издът (изйадат); пр`иб`ерът (приберат)</p> <p>е с а: са (се); ма (ме)</p> <p>е с и: н`и (не); ч`и (че); Кол`идата (Коледата); йад`ин`и (йадене); пр`из (през)</p> <p>е/и с ъ: взъмам (взимам/вземам)</p> <p>е с я (йа): бйаш`е (беше)</p> <p>о с у: кугату (когато); тугава (тогава); многу (много); кату (като); обичану (обичано); сплотену (сплотено); апекату (апекато); устанаха (останаха); малку (малко); гу (го); н`ешту (нешто); хубаву (хубаво); кор`иту (корито); вкусну (вкусно); мум`ич`е (момиче); сичку (всичко); убач`е (обаче); ран`ичку (раничко); нйашту (нешто); гу (го)</p> <p>х с а/ай: флезнаамйе (влезнахме); бйай (бях)</p> <p>х с у: йадоу (йадох)</p> <p>хв с ф: фана (хвана)</p> <p>я (йа) с а: та (тйа); огъна (огънйа); цалата (цйалата)</p> <p>я (йа) с м: играм (играйа)</p> <p>я (йа) с и: ем`фърл`им (хвърлйам)</p>
1.3. 60 – 70 г.	а с ъ: бл`изнакъ (близнака); сь (са); умрйахъ (умрйаха)

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

	<p>в с ф: фъф (въф) е с а: са (се); ма (ме) е с и: имам и (имаме); ина (една) ж със с: мъско (мъжко) й с у: тоу (той) о с у: нашту (нашето); с`ем`ейству (семејство); състойалу (състойало); ч`етр`ичл`енну (четиричленно); тугава (тогава); гулйама (голйама); гуд`ин`и (години); увц`ет`е (овцете); умж`их (омжжих); ж`енску (женско); уч`ил`ишт`ету (училиштето); уж`ен`иха (ожениха); устанахм`е (останахме); селоту (селото); злату (злато); н`ишту (ништо)</p>
1.4. 70 – 80 г.	<p>а с е: еми (ами) а с ъ: сам (съм) е с а: са (се); ма (ме); ай (ей) е с и: ни (не); ут`ид`и (отиде); р`ика (река) о с у: гуд`ина (година); уградийм`е (оградихме); ут`идох (отидох); ут`ид`и (отиде); навр`ем`ету (навремето); ниту (нито); ут (от); фсичку (всичко); куту (като); селуту (селото); тува (това); Габрову (Габрово); л`есну (лесно) х с а: продаам`е (продадохме) х с й: уградийм`е (оградихме) ч с к: в`ек`е (вече) ъ с а: сас (със) я (йа) с а: върва (вървйа) я (йа) с е: беха (бйаха), беа (бяха)</p>
2. Изпускане на звукове и срички	
2.1. 1 – 10 г.	<p>в: сичко (всичко), оттога (отогава), праиме (правим) й: нйако (нйакой) о: рабта (работа), дядтото (дйадото), симейството (семејството), мног (мног) х: стра (страх), лейаа (лйаха) ъ: сс (със), сбираме (събираме) ег: сйа (сега)</p>
2.2. 30 – 40 г.	<p>б: трийава (трийабва) в: с`ек`и (всеки); з`ем`е (вземе); тогаа (тогава); сичку (всичко); опрайа (оправйа); с`ичку (всичко) г: сйа (сега) и: старт`е (старите); ам (ами); с дойдат (си дойдат) о: тва (това); кат (като); штот (штото); сичкут (всичкото); дет (дето/което) х: бйаа (бйаха); фана (хвана); идвадаа (идваха); ем гу (хем го); фърл`им (хвърлйам) я (йа): мойта (мойата); изд`е (изйаде); издът (изйадат)</p>
2.3. 60 – 70 г.	<p>а: ткъ (така) д: ина (една) е: нашту (нашето) и: нашт`е (нашите) к: па (пак) о: дйадто (дйадото)</p>

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

<p>2.4. 70 – 80 г.</p>	<p>а: ма (ама) в: сичк`и (всички); тогаа (тогава); се (все) д: продаам`е (продадохме) к: па (пак) о: тва (това) х: оградийм`е (оградихме); продаам`е (продадохме), беа (бяха) ак: кво (какво) то: кога (когато)</p>
<p>3. Смекчаване на съгласни</p>	
<p>3.1. 1 – 10 г.</p>	<p>пред е: четиричл`енно; хот`ел, строит`ел, т`е, пенсион`ер`ъ, мен`е, с`елото, каминйе, празнувам`е, гост`е, м`ен`е, пътуваш`е, уплаш`ен, юрган`ит`е, пов`еч`е пред и: стар`и, паднал`и, гирлийанд`и, подаръц`и, винаг`и, ил`и, юрган`ит`е, стрес`ирал пред о: бат`от, тат`от пред ъ: пенсион`ер`ъ</p>
<p>3.2. 30 – 40 г.</p>	<p>пред е: Роф`е, М`ехм`ет`, см`енйаха, им`ената, с`е, казваш`е, с`ирач`е, бйахм`е, с`ем`ейство, т`е, работ`еха, зв`еновод, вод`еха, зв`ено, мож`е, подкр`епа, сегашн`ийа, разб`ират`ел`ство, дов`ер`ийе, н`ешту, стар`т`е, в`еч`е, кам`ен`е, в`тр`е, б`еш`е, имаш`е, к`д`ет`, пал`еш`е, нйамаш`е, нал`ивахм`е, наров`е, спахм`е, з`емйата, ред`ихм`е, б`еш`е, с`ек`и, гл`еда, з`ем`е, в`еч`е, съб`ирам`е, прайм`е, кол`им`е, прас`енца, украсйавам`е, поср`ештам`и, вс`е, съб`ер`еш, с`ем`ейството, д`ен`, мойт`е, ап`екату, т`е, мум`ич`е, ч`ин`иит`е, в`еч`ерта, т`е, добр`е, убач`е, мен`е, игра`еш`е, прийт`елки, обач`е, из`д`е, д`енйа, йат`ц`е, т`е, прйит`елк`ит`е, в`еч`ер, т`е, п`ет`, прйиб`ираш`е, прйиб`ерът, ч`ет`ир`и, йад`ен`е, д`ет, д`енйа, куч`етата, добр`е пред и: М`ит`ко, м`и, с`и, млад`и, брйигад`ир`и, довол`н`и, от`, ж`ивота, ч`и, нйшто, ж`ивот, б`и, б`ило, имал`и, разб`ират`ел`ство, дов`ер`ийе, к`шт`и, нов`и, м`и, т`икл`и, кор`иту, с`и, нал`ивахм`е, едн`и, ред`ихм`е, вс`ичк`и, н`и, прйийатно, с`ийа, друг`ийа, Кол`идата, съб`ирам`е, с`ичк`и, пържол`к`и, кол`им`е, герлийанд`и, поср`ештам`и, гост`и, с`, род`ит`ел`и, нал`и, к`шт`и, мум`ич`е, ч`ин`иит`е, изч`истйа, б`ила, м`и, сутр`ин, ран`ичку, с`ичку, пред`и, м`и, йад`ин`и, прйиз, слаб`ичко, йед`ин час сичку, изл`изъм, прйийат`елк`ит`е, прйиб`ираш`е, ч`ет`ир`и и половина, м`и, остав`ил`и, пр`ез вър`им, фърл`им, град`ината, прйиб`ерът, в`икат, л`и</p>
<p>3.3. 60 – 70 г.</p>	<p>пред е: фс`ем`ейству, ч`етр`ичл`енну, жив`ейхм`е, дву`етажна, камън`е, б`еш`е, увц`ет`е, крав`ит`е, пас`ем`е, дв`е, д`еца, уч`илишт`ету, уж`ен`иха са, разн`есоха са, устанахм`е, н`и`е, см`е, пр`еп`итавал`и, изн`имогвахм`е, нйамахм`е, ч`итов`е, пр`еп`итавал`и, изн`имогвахм`е, овц`ет`е, ход`еш`е, вр`ем`е, дойд`е, праз`ен`, нашт`е пред и: м`и, имам`и, блйзнакъ, поч`инал`и, с`и, камън`и, т`икл`и, покр`ит`и, запомн`ила, ос`емнайс`е, гуд`ин`и, умъж`их, н`и`е сам`ичк`и, стар`и, к`шт`и, ч`итов`е, дъск`и, т`икл`и, покр`ит`и, жйивйал`и, пр`еп`итавал`и, изн`имогвахм`е, пар`и,</p>

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

	търс`и злату, ш`ипков`и, пръчк`и
3.4. 70 – 80 г.	пред е: прот`екъл, б`еш`е, вр`ем`е, посл`е, дойд`е, т`екезйес`е, пид`ес`е, п`ета, ш`еста, имайм`е, уовц`е, продаам`е, уовц`ет`е, оградийм`е, см`етка, б`еш`е, имаш`е, б`е, уградийм`е, караш`е, магар`етата, строит`ел`ния, уч`ил`ишт`ето, дойд`е, в`ид`е, т`ехн`икум`, ч`е, уч`ен`ик`, пов`еч`е, вз`е, уч`ен`ик`, в`ек`е, труд`ен` пред и: трудност`и, мьч`ен`ийе, гуд`ина, чи`т`, дьск`и, так`ива, д`ива, м`и, уч`им`, уг`идох, т`ехн`икум`, зап`исах, дал`и, уч`ен`ик`, н`и, ж`ивот`, р`ика, вод`ин`иц`и, так`ива, работ`и, куп`их, устро`их
4. Вмятане на й пред гласни	
4.1. 1 – 10 г.	гласна е в началото на думата: йелха (елха), йе (е)
4.2. 30 – 40 г.	гласна а в началото на думата: йаз (ас) гласна е в началото на думата: йе (е), йед`ин (един), йелха (елха)
4.3. 60 – 70 г.	не се открива
4.4. 70 – 80 г.	гласна а в началото на думата: йаз (ас) гласна е в началото на думата: йе (е) гласна е в средисловие: нйе (не)
5. Удвояване на предлози в и с	
5.1. 1 – 10 г.	в: вьф хот`ел
5.2. 30 – 40 г.	в: вьф апекату, вьф с`елу, вьф кьшт`и, вьф ч`ет`ир`и, вьф град`ината с: със т`икл`и, със йелха, със родата
5.3. 60 – 70 г.	с: със камън`и, със т`икл`и, със крав`ит`е, със ч`итов`е, със овц`ет`е, със ш`ипков`и
5.4. 70 – 80 г.	в: вьф мьч`ен`ийе, вьф строит`ел`ния т`ехн`икум`, вьф трудност`и с: сас магар`етата, със пл`ет`, със жената
6. Смекчаване на съгласни	
6.1. 1 – 10 г.	не се открива
6.2. 30 – 40 г.	н в краесловие: д`ен` с в краесловие: с` т в краесловие: М`ехм`ет`, от`, къд`ет`, п`ет` т в средисловие: Мит`ко
6.3. 60 – 70 г.	н в краесловие: праз`ен`
6.4. 70 – 80 г.	к в краесловие: уч`ен`ик` м в краесловие: да уч`им` н в краесловие: труд`ен` т в краесловие: чи`т`, ж`ивот` ш в краесловие: знаеш`
II. ГРАМАТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ	
1. Употреба на стари падежни форми	
1.1. 1 – 10 г.	вместо име и притежателно местоимение: бат`от// мамата и

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

	таг`от (брат ми, майка ми и баща ми); бат`от ѝе по голям от мен`е (брат ми е по-голям от мене)
1.2. 30 – 40 г.	не се открива
1.3. 60 – 70 г.	не се открива
1.4. 70 – 80 г.	не се открива
2. Прибавяне на гласна е в 1 лице мн. ч. при глагол от II спр.	
2.1. 1 – 10 г.	вървиме (вървим); праиме (правим)
2.2. 30 – 40 г.	не се открива
2.3. 60 – 70 г.	не се открива
2.4. 70 – 80 г.	не се открива
3. Прибавяне на м в окончание за единствено число при глаголи от II спрежение:	
3.1. 1 – 10 г.	не се открива
3.2. 30 – 40 г.	като мум`ич`е// т`рява да свършам (като момиче т`рябва да свърша); като мум`ич`е// т`рява (...) да зготв`ям (да зготв`я); и вър`им (и върв`я)
3.3. 60 – 70 г.	не се открива
3.4. 70 – 80 г.	да уч`им (да уча)
4. Употреба на среден род вместо мъжки род при 3 лице на мин.св.вр. на спомагателния глагол	
4.1. 1 – 10 г.	не се открива
4.2. 30 – 40 г.	не се открива
4.3. 60 – 70 г.	не се открива
4.4. 70 – 80 г.	тогаа ж`ивота ѝе б`ило (бил) такъф, мий е м`инало (минал) се въф трудност`и ж`ивота
5. Употреба на глаголи във 2 и 3 лице на мястото на 1 лице	
5.1. 1 – 10 г.	и га пътуваш`е (и когато пътувах); и ѝа са крийеше (и аз се криех)
5.2. 30 – 40 г.	б`яш`е ѝаг`ц`е слаб`ичко (б`ях много слабичка); и ѝаз са пр`иб`ираш`е (и аз се прибирах)
5.3. 60 – 70 г.	не се открива
5.4. 70 – 80 г.	не се открива
6. Нарушение във формата за множествено число	

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

за лица:	
6.1. 1 – 10 г.	не се открива
6.2. 30 – 40 г.	не се открива
6.3. 60 – 70 г.	два бл`изнакъ (двама близнаци)
6.4. 70 – 80 г.	не се открива
7. Изпускане на лично възвратно местоимение	
7.1. 1 – 10 г.	не се открива
7.2. 30 – 40 г.	не се открива
7.3. 60 – 70 г.	така см`е пр`еп`итавал`и (така сме се препитавали)
7.4. 70 – 80 г.	не се открива
8. Разместване на спомагателния глагол и местоимението	
8.1. 1 – 10 г.	не се открива
8.2. 30 – 40 г.	д`ет м`и са остав`ил`и (което са ми оставили)
8.3. 60 – 70 г.	не се открива
8.4. 70 – 80 г.	не се открива
9. Замяна на лично местоимение за 1 лице в единствено число с 3 лице множествено число	
9.1. 1 – 10 г.	сичко <u>и</u> мина (и от тогава всичко ми мина)
9.2. 30 – 40 г.	не се открива
9.3. 60 – 70 г.	не се открива
9.4. 70 – 80 г.	не се открива
10. Нарушение в членната форма за м.р. ед.ч. -я	
10.1. 1 – 10 г.	не се открива
10.2. 30 – 40 г.	ог`ъна (ог`ън`я)
10.3. 60 – 70 г.	не се открива
10.4. 70 – 80 г.	не се открива
III. ЛЕКСИКАЛНИ ОТКЛОНЕНИЯ	
1. Употреба на диалектни и остарели думи и изрази	
1.1. 1 – 10 г.	йа (аз) га (когато) матко (малко) йац`е (много) гал`ям (обичам)
1.2. 30 – 40 г.	т`икл`и (покривна плоча) оджал`ък (огнище)

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

	<p>софра (голяма кръгла дървена поставка предназначена за хранене) ага (като/когато) матку (малка) йаце (много) търнат (тръгнат) а сваа (ей това) йат`ц`е (много) от`и (заштото)</p>
1.3. 60 – 70 г.	<p>йа (аз) мъско (мъжко) разн`есоха са (разпръснаха се) ч`итов`е (стена построена от преплетени клони и кал) т`икл`и (покривна плоча) па (пък) тоу (той)</p>
1.4. 70 – 80 г.	<p>йа (аз) чи`т` (стена построена от преплетени клони и кал) ко (какво) н`и ма бара (не ме притесни) в`ек`е (вече)</p>

ТАБЛИЦА 4.

I. ФОНЕТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ				
1. Замяна на звукове	1 – 10 г.	30 – 40 г.	60 – 70 г.	70 – 80 г.
а се	-	-	-	+
а съ	-	+	+	+
е са	+	+	+	+
е си	+	+	+	+
е сй	+	-	-	-
е ся (йа)	-	+	-	-
и се	+	-	-	-
и съ	+	+	-	-
о су	+	+	+	+
с сц	+	-	-	-
х са	+	+	-	+
х сй	+	+	-	+
х су	-	+	-	-
ъ са	-	-	-	+
ъ си	+	-	-	-
я (йа) са	-	+	-	+
я (йа) се	-	-	-	+
я (йа) сй+е (йе)	+	-	-	-
я (йа) см	-	+	-	-
я (йа) си	-	+	-	-
в сф	-	-	+	-
й су	-	-	+	-
ч ск	-	-	-	+

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

хв с ф	-	+	-	-
2. Изпускане на звукове и срички				
а	-	-	+	+
б	-	+	-	-
в	+	+	-	+
г	-	+	-	-
д	-	-	+	+
е	-	-	+	-
и	-	+	+	-
й	+	-	-	-
о	+	+	+	+
к	-	-	+	+
х	+	+	-	+
ъ	+	-	-	-
я (йа)	-	+	-	-
ак	-	-	-	+
то	-	-	-	+
ег	+	-	-	-
3. Смекчаване на съгласни пред гласни				
е	+	+	+	+
и	+	+	+	+
о	+	-	-	-
ъ	+	-	-	-
4. Вмятане на й пред гласни				
а	-	+	-	+
е	+	+	-	+
5. Удвояване на предлози в и с				
в	+	+	-	+
с	-	+	+	+
6. Смекчаване на съгласни в краесловие				
к	-	-	-	+
м	-	-	-	+
н	-	+	+	+
с	-	+	-	-
т	-	+	-	+
т (в средисловие)	-	+	-	-
ш	-	-	-	+
II. ГРАМАТИЧНИ ОТКЛОНЕНИЯ				
1. Употреба на стари падежни форми	+	-	-	-
2. Прибавяне на гласна е в 1 лице мн.ч. при глагол от II спр.	+	-	-	-
3. Прибавяне на м в окончание за единствено число при глаголи от II спрежение	-	+	-	+
4. Употреба на среден род вместо	-	-	-	+

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

мъжки род при минали причастия и 3 лице мин.св.вр. на спомагателния глагол				
5. Употреба на глаголи във 2 и 3 лице на мястото на 1 лице	+	+	-	-
6. Нарушение във формата за множествено число за лица	-	-	+	-
7. Изпускане на лично възвратно местоимение	-	-	+	-
8. Разместване на спомагателния глагол и местоимението	-	+	-	-
9. Замяна на лично местоимение за 1 лице в единствено число с 3 лице множествено число	+	-	-	-
10. Нарушение в членната форма за м.р. ед.ч. -я	-	+	-	-
III. ЛЕКСИКАЛНИ ОТКЛОНЕНИЯ				
1. Употреба на диалектни думи и изрази	+	+	+	+

2.3.3. ОБОБЩЕНИЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ ДАННИ ПО ОТКЛОНЕНИЯ ОТ ЕЗИКОВИТЕ НОРМИ В ПРОЦЕНТИ

2.3.3.1. ФОНЕТИЧНА НОРМА

По отношение на замяната на звукове:

- При 100% от изследваните носители се наблюдава замяна на гласна *е* с гласна *а*.
- При 100% от изследваните носители се наблюдава замяна на гласна *е* с гласна *и*.
- При 100% от изследваните носители се наблюдава замяна на гласна *о* с гласна *у* в началото, средата или края на думата в неударена позиция.
- При 75% от изследваните носители се наблюдава замяна на съгласна *х* с гласна *а*. При останалите 25% възрастова група 60 – 70 години не се наблюдава такава замяна.
- При 75% от изследваните носители се наблюдава замяна на съгласна *х* с *й*. При останалите 25% възрастова група 60 – 70 години не се наблюдава такава замяна.
- При 75% от изследваните носители се наблюдава замяна на гласна *а* с гласна *ъ*. При останалите 25% възрастова група 1 – 10 години не се наблюдава такава замяна.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 1 – 10 и 30 – 40 години се наблюдава замяна на гласна *и* с гласна *ъ*. При останалите 50% възрастови групи 60 – 70 и 70 – 80 години не се наблюдава такава замяна.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 30 – 40 и 70 – 80 години се наблюдава замяна на *я (йа)* с гласна *а*. При останалите 50% възрастови групи 1 – 10 и 60 – 70 години не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 70 – 80 години се наблюдава замяна на гласна *а* с гласна *е*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ”
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава замяна на гласна *е* със съгласна *й*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава замяна на гласна *и* с гласна *е*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава замяна на съгласна *с* със съгласна *ц*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава замяна на *я (йа)* с гласни *е*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава замяна на *я (йа)* с *й+е (йе)*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава замяна на съгласна *х* с гласна *у*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава замяна на гласна *е* с *я (йа)*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава замяна на гласна *ъ* с гласна *и*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава замяна на *я (йа)* със съгласна *м*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава замяна на *я (йа)* с гласна *и*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава замяна на съгласни *хв* със съгласна *ф*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 60 – 70 години се наблюдава замяна на съгласна *в* със съгласна *ф*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 60 – 70 години се наблюдава замяна на съгласна *й* с гласна *у*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 70 – 80 години се наблюдава замяна на гласна *ъ* с гласна *а*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 70 – 80 години се наблюдава замяна на съгласна *ч* със съгласна *к*. При останалите 75% не се наблюдава такава замяна.

По отношение на изпускане на звукове и срички:

- При 100% от изследваните носители се наблюдава изпускане на гласна *о* най-често в краесловие и в неударена позиция.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

- При 75% от изследваните носители се наблюдава изпускане на съгласна **в** най-често в началото на думата. При останалите 25% възрастова група 60 – 70 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 60 – 70 и 70 – 80 години се наблюдава изпускане на гласна **а** в по една лексема. При останалите 50% възрастови групи 1 – 10 и 30 – 40 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 60 – 70 и 70 – 80 години се наблюдава изпускане на съгласна **д** в по една лексема. При останалите 50% възрастови групи 1 – 10 и 30 – 40 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 60 – 70 и 70 – 80 години се наблюдава изпускане на съгласна **к** в една лексема. При останалите 50% възрастови групи 1 – 10 и 30 – 40 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 30 – 40 и 60 – 70 години се наблюдава изпускане на гласна **и**, като в група 60 – 70 година лексемата е една. При останалите 50% възрастови групи 1 – 10 и 70 – 80 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 1 – 10 и 30 – 40 години се наблюдава изпускане на съгласна **х** без оглед на позицията в думата. При останалите 50% възрастови групи 60 – 70 и 70 – 80 години не се наблюдава такова отклонение, като в група 70 – 80 години звукът е заменен с **й** и с **а**.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава изпускане на **я (йа)** в средисловие. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава изпускане на съгласна **й** в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава изпускане на гласна **ъ** в средисловие. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава изпускане на съгласна **б** в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 30 – 40 години се наблюдава изпускане на съгласна **г** в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 60 – 70 години се наблюдава изпускане на гласна **е** в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 70 – 80 години се наблюдава изпускане на два звука **ак** в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 70 – 80 години се наблюдава изпускане на два звука **то** в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава изпускане на два звука **ег** в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на смекчаване на съгласни звукове пред гласни:

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

- При 100% от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласните звукове пред гласна *e* без значение на позицията в думата.
- При 100% от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласните звукове пред гласна *и* без значение на позицията в думата.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава смекчаване на съгласните звукове пред гласна *o* в последната сричка на думата в две лексеми стари падежни форми. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% от изследваните носители възрастова група 1 – 10 години се наблюдава смекчаване на съгласните звукове пред гласна *ъ* в последната сричка на думата и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на вмятане на *й* пред гласни в началото на думата:

- При 75% от изследваните носители се наблюдава вмятане на *й* пред гласна *e* в началото на думата. Само при един от представителите на териториалния говор във възрастова група 60 – 70 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 30 – 40 и 70 – 80 години се наблюдава вмятане на *й* пред гласна *a* в началото на думата само в една лексема. При 50% от представителите на териториалния говор във възрастова група 1 – 10 и 60 – 70 години не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на удвояване на предлози *в* и *с*:

- При 75% от изследваните носители се наблюдава удвояване на предлог *в*. Само при един от представителите на териториалния говор във възрастова група 60 – 70 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 75% от изследваните носители се наблюдава удвояване на предлог *с*. Само при един от представителите на териториалния говор във възрастова група 1 – 10 години не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на смекчаване на съгласни в краесловие:

- При 75% от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна *n* в краесловие. Само при един от представителите на териториалния говор във възрастова група 1 – 10 години не се наблюдава такова отклонение.
- При 50% от изследваните носители възрастови групи 30 – 40 и 70 – 80 години се наблюдава смекчаване на съгласна *m* в краесловие. При 50% от изследваните носители възрастови групи 1 – 10 и 60 – 70 години не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% възрастова група 70 – 80 години от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна *k* в краесловие, и то само еднократно. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% възрастова група 70 – 80 години от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна *k* в краесловие, и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% възрастова група 70 – 80 години от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна *m* в краесловие, и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% възрастова група 30 – 40 години от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна *c* в краесловие, и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

- Само при 25% възрастова група 70 – 80 години от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна **ш** в краесловие, и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.
- Само при 25% възрастова група 30 – 40 години от изследваните носители се наблюдава смекчаване на съгласна **т** в средисловие пред **к**, и то само еднократно. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

2.3.3.2. ГРАМАТИЧНА НОРМА

По отношение на употребата на стари падежни форми:

- Само при 25% възрастова група 1 – 10 години от изследваните носители се наблюдава употреба на стари падежни форми на съществителни вместо име и местоимение. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на прибавяне на гласна *е* в 1 лице мн.ч. при глаголи от II спр.:

- Само при 25% възрастова група 1 – 10 години от изследваните носители се наблюдава прибавяне на гласна *е* в 1 лице мн.ч. при един глагол от II спр. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на прибавяне на съгласна *м* в окончание за единствено число при глаголи от II спрежение:

- При 50% от изследваните носители възрастови групи 30 – 40 и 70 – 80 години се наблюдава такова отклонение. При 50% от изследваните носители възрастови групи 1 – 10 и 60 – 70 години не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на употреба на среден род вместо мъжки род при 3 лице на минали причастия и спомагателния глагол в мин.св.вр:

- Само при 25% възрастова група 70 – 80 години от изследваните носители се наблюдава такова отклонение. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на употреба на глаголи във 2 и 3 лице на мястото на 1 лице:

- При 50% от изследваните носители възрастови групи 1 – 10 и 30 – 40 години се наблюдава такова отклонение. При 50% от изследваните носители възрастови групи 60 – 70 и 70 – 80 години не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на нарушението във формата за множествено число за лица:

- Само при 25% възрастова група 60 – 70 години от изследваните носители се наблюдава такова отклонение, и то само в една лексема. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на изпускането на лично възвратно местоимение:

- Само при 25% възрастова група 60 – 70 години от изследваните носители се наблюдава такова отклонение, и то само в едно словосъчетание. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на разместването на спомагателния глагол и местоимението:

- Само при 25% възрастова група 30 – 40 години от изследваните носители се наблюдава такова отклонение, и то само в едно словосъчетание. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

По отношение на замяната на лично местоимение за 1 лице ед. ч. с 3 лице мн. ч.:

- Само при 25% възрастова група 1 – 10 години от изследваните носители се наблюдава такова отклонение, и то само еднократно. При останалите 75% не се наблюдава такова отклонение.

2.3.3.3. ЛЕКСИКАЛНА НОРМА

По отношение на употребата на диалектни думи и изрази:

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ“
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

- При 100% от изследваните носители се наблюдава употреба на диалектни и остарели думи и изрази.

2.3.4. ОБОБЩЕНИЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ ДАННИ ПО ОТКЛОНЕНИЯ ОТ ЕЗИКОВИТЕ НОРМИ ПО ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ

В речта на възрастова група **1 – 10** години нарушенията на нормите са сравнително много, като най-отчетливи отклонения по отношение на фонетичната норма се наблюдават в: замяна на звукове; изпускане на звукове и срички; смекчаване на съгласни в позиция пред гласни **е, и, о, ъ**; изпускане на звукове и срички; вмятане на **й** пред гласна **е** в началото на думата. По отношение на граматичната норма се наблюдава: употреба на стари падежни форми; прибавяне на гласна **е** в глаголно окончание за 1 лице мн. ч. при глаголи от II спр.; употреба на глаголи във 2 и 3 лице вместо 1 лице; замяна на лично местоимение за 1 лице ед.ч. с 3 лице мн.ч. По отношение на лексикалната норма се наблюдава: употреба на диалектни и остарели думи.

В речта на възрастова група **30 – 40** години нарушенията на нормите са най-много като най-отчетливи по отношение на фонетичната норма се наблюдават в: замяна на звукове; изпускане на звукове и срички; смекчаване на съгласни в позиция пред гласни **е** и **и**, смекчаване на съгласни **с** и **т** в краесловие, вмятане на **й** пред гласни **а** и **е** в началото на думата и удвояване на предлози **в** и **с**. По отношение на граматичната норма се наблюдава: употреба на среден род вместо женски род при прилагателни и минали причастия; прибавяне на съгласна **м** в окончание за единствено число при глаголи от II спрежение; употреба на множествено число вместо единствено при глаголи във II спр. ед.ч.; употреба на глаголи във 2 и 3 лице вместо 1 лице. По отношение на лексикалната норма се наблюдава: употреба на диалектни и остарели думи.

В речта на възрастова група **60 – 70** години нарушенията на нормите са най-малко като най-отчетливи по отношение на фонетичната норма се наблюдават в: замяна на звукове; изпускане на звукове и срички; смекчаване на съгласни в позиция пред гласни **е** и **и**; удвояване на предлози **в** и **с**; липсва вмятане на **й** пред гласни в началото на думата. По отношение на граматичната норма се наблюдава едно нарушение във формата за множествено число за лица. По отношение на лексикалната норма се наблюдава: употреба на диалектни и остарели думи.

В речта на възрастова група **70 – 80** години нарушенията на нормите са много като най-отчетливи по отношение на фонетичната норма се наблюдават в: замяна на звукове; изпускане на звукове и срички; смекчаване на съгласни в позиция пред гласни **е** и **и**, смекчаване на съгласни в краесловие, вмятане на **й** пред гласни **а** и **е** в началото на думата и удвояване на предлози **в** и **с**. По отношение на граматичната норма се наблюдава: употреба на среден род вместо мъжки род при минали причастия и спомагателния глагол. По отношение на лексикалната норма се наблюдава: употреба на диалектни и остарели думи.

ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ”
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“

2.4. ИЗВОДИ

Въз основа на направеното проучване и анализа на получените данни може до голяма степен да се твърди, че териториалният говор на село Лясково (област Смолян) има следните характерни особености:

- 2.4.1. Фонетични:** Говорът е с меко звучене, тъй като съгласните звукове в позиция пред гласни *е* и *и* винаги биват смекчавани, а към гласна *е* в началото на думата редовно се вмята *й*. Гласна *е* редовно бива заменяна от гласна *и*. Открива се силна редукция на гласни *о* и *а*, които биват заменяни от гласни *у* и *ъ* в неударена позиция.
- 2.4.2. Граматични:** В речта на носителите на говора се откриват стари падежни форми, употреба на глаголи във 2 и 3 лице вместо 1 лице, употреба на среден род вместо мъжки или женски род при минали причастия и спомагателния глагол.
- 2.4.3. Лексикални:** В речта на носителите на говора се откриват множество остарели и диалектни думи и изрази, както и стари падежни форми.

Особеностите на диалекта на жителите на село Лясково (област Смолян) съвпадат с ареала и макар че в речта на някои от изследваните представители се откриват и други отклонения от книжовната норма, тъй като те са единични прояви, не могат да се приемат като характеристика на териториалния говор. Направената хипотеза, че в речта на по-младото поколение ще се наблюдават по-малко отклонения от книжовната норма не се потвърди, защото във възрастова група 1 – 10 години нарушенията са много, а в следващата група 30 – 40 години са най-много. Това показва, че независимо от образованието и информационната среда характерните белези на териториалния говор са изключително устойчиви и няма тенденция за изгубването (изчезването) им. Интересно е, че дори на лексикално равнище независимо от промяната на денотативната действителност няма данни за отмиране/изчезване на остарелите и диалектните думи в речта на носителите на говора.

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ”
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проектът „Съвременно състояние на някои от диалектите в българския език“ се реализира от учениците от 9^A клас на Професионална гимназия по електротехника и електроника град Пловдив Ралица Бундова и Асен Войводов под ръководството на старши учителя по български език и литература в същата гимназия Марина Петрова. Поканата за участие в Програмата „Малки учебно-изследователски общности“ по Образователен проект „Ученически институт на БАН (УЧИ-БАН)“ авторите на проекта получиха в началото на месец март 2018 година от професор Светла Коева – директор на Института за български език „Професор Любомир Андрейчин“ при БАН. Решението за включване в Програмата беше обмислено от трима ученици – Ралица Бундова, Калина Савлекова и Асен Войводов, като темата се изясни в разговори във връзка с диалектните особености в родните им места, но за съжаление, поради основателни причини, единият от членовете на екипа, Калина Савлекова, се оттегли от Проекта.

Планът, целите и задачите се съставиха и определиха съвместно, като първоначалните намерения да се изследва основно диалектната лексика, в процеса на работа претърпяха разширение и се включиха проучвания и в областта на фонетичната и граматичната норма. За да се изпълнят целите, участниците разработиха анкетни карти, чрез които да насочат носителите на говора към конкретна тема и да подпомогнат елиминирането на евентуални притеснения от страна на записваните; проведеха теренно проучване с попълване на картите и направиха аудио записи по анкетните карти, записаха речта на носителите от различните възрастови групи; отчетоха отклоненията от книжовните норми (фонетична, граматична, лексикална); обобщиха и анализираха получените данни и направиха изводи.

Като най-големи затруднения участниците в проекта определят на първо място нежеланието на носителите на диалекта да участват – оттук произтича и разминаването във възрастовите групи на двамата участници, и на второ място, записът на речта чрез букви и символи, различни от книжовната норма. Интерес предизвика систематизирането на получените данни в таблици и обобщенията на данните. За изненада на участниците първоначалната хипотеза, че в речта на по-младите носители на говорите ще се открият по-малко отклонения от книжовните норми не се потвърди – оказва се, че и двата териториални говора пазят характерните белези съответно на източнобългарските балкански говори с представителна извадка от село Цаланица (област Пловдив) и на среднорупските (родопски) говори с представителна извадка от село Лясково (област Смолян).

Настоящата разработка няма претенциите за подробно научно представяне на езиковия материал – тя е ученическа и е плод на няколкомесечна работа, която беше истинско предизвикателство за нейните автори. Едно по-задълбочено научно проучване върху ексцерпирания материал би могло да илюстрира какви са наследниците на старобългарските звукове в речта на носителите на конкретния диалект от изследваните населени места, акцентните особености, до каква степен се пазят старите падежни конструкции и кои остарели и диалектни лексеми продължават да са част от речта на носителите от всички възрасти.

Надеждата на авторите е, че изследването им би имало принос към развитието на науката Диалектология, защото въз основа на автентичността на записите могат да се направят заключения до каква степен се пазят характерните белези на двата диалекта към съвременния момент и че в един по-късен етап на базата на получените данни могат да се правят диахронни сравнения.

**ПРОГРАМА „МАЛКИ УЧЕБНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОБЩНОСТИ”
ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЕКТ „УЧЕНИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН
(УЧИ-БАН)“**

БЕЛЕЖКИ

1. Приложение №1
2. Приложение №2
3. Приложение №3
4. <http://bg.gude-bulgaria.com/>
5. <http://www.rodopi-bg.org/>
6. www.mirela.bg
7. bg.wikipedia.org

ЛИТЕРАТУРА

Антонова Л. (2014) Карта на диалектната делитба на българския език второ издание. Л. Антонова, Л. Василева, А. Кочева. ИБЕ „Професор Любомир Андрейчин“. София 2014, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Бояджиев, Т. (2000) Български език за 8. клас. Т. Бояджиев, В. Попова, И. Христова, В. Жобов, Г. Колев, М. Янакиева. София 2002, Анубис

Димчев, К. (2002) Български език за 9. клас. К. Димчев, И. Комарска, А. Петров. София 2002, Булвест 2000

Коилов, К. (2017) Местните имена в Цалапица – минало, настояще, бъдеще и традиции (лингвокултурологичен преглед), Български език 64 (2017), 4, 84–90, <http://www.balgarskiezik.eu>

Стойков, Ст. (2002) Българска диалектология, 4-то фототипно изд. София 2002, Акад. изд. "Проф. Марин Дринов", <http://macedonia.kroraia.com/>